

Проект Європейського Союзу
ПОСИЛЕННЯ ПІДТРИМКИ
ВІДОМСТВАМ УКРАЇНИ,
ВІДПОВІДАЛЬНИМ
ЗА ВПРОВАДЖЕННЯ
ДУНАЙСЬКОЇ
ТА РАМЗАРСЬКОЇ КОНВЕНЦІЙ

ПЛАН УПРАВЛІННЯ РІЧКОВИМ БАСЕЙНОМ ТИСИ – європейський інструмент для збереження і відновлення поверхневих і підземних вод

2012

У 2000 році у Європейському Союзі було прийнято Водну Рамкову Директиву (ВРД ЄС), головною екологічною ціллю якої є запобігання погіршенню стану всіх поверхневих та підземних водних тіл (об'єктів) з метою **досягнення** ними **«доброго стану» до кінця 2015 року**. Це стосується як природних (річки, озера), так і штучних (бетонні канали, трубні водогони) та істотно змінених водних тіл (каналізовані та спрямлені річки, водосховища). Для поверхневих вод «добрий стан» визначається «добрим екологічним статусом» та «добрим хімічним статусом».

Довідково

- **водне тіло (об'єкт)** — частина / ділянка річки або озера, що відрізняється від іншої за певними природними характеристиками (наприклад, висота та площа водозбору, геологічний склад порід)
- **екологічний статус** — статус, який визначається за елементами біологічної якості (*вища водна рослинність, макророзрості та фітопланктон, донні безхребетні та риби*) та фізико-хімічними і гідроморфологічними елементами у якості допоміжних

План управління річковим басейном є інструментом задля досягнення цієї екологічної цілі. Директива вимагає розроблення плану управління для кожного річкового басейну. План річкового басейну по суті **є планом для певної кількості ідентифікованих поверхневих та підземних тіл. Саме для них, а не басейна в цілому**, визначаються головні водно-екологічні проблеми (негативні фактори впливу) та оцінюється екологічний і хімічний статус або потенціал. Програма заходів із збереження або відтворення доброго екологічного та хімічного статусу також є максимально орієнтованою на кожне окреме водне тіло.

СПІВПРАЦЯ У БАСЕЙНІ ТИСИ

Країни басейну річки Тиса мають давню історію співробітництва, включаючи Угоду з охорони річки Тиса та її приток 1986 р. та заснування у 2000 р. Тисайського Водного Форуму, спрямованого на вирішення проблем паводків. Всі країни басейну річки Тиса є сторонами Конвенції щодо захисту р. Дунай 1994 р., яка є однією з найбільш ефективних діючих угод між країнами басейну Дунаю. В 2002 р. Україна ратифікувала цю Конвенцію і є однією з 14 повноправних країн-сторін.

Країни басейну Дунаю

Україна сприяла створенню у 1999 р. Міжнародної комісії із захисту р. Дунай (МКЗД), Секретаріат якої відіграє роль координуючого органу та органу впровадження Конвенції та ВРД ЄС (www.icpdr.org).

На першій міністерській зустрічі країн МКЗД у грудні 2004 р. міністри та уповноважені п'яти країн басейну Тиси підписали Меморандум про взаєморозуміння — *«Прямуючи до Плану управління басейном річки Тиса для підтримки сталого розвитку регіону»*. Відповідно до цього меморандуму країни басейну річки Тиса домовилися підготувати план інтегрованого управління басейном (ПІУБРТ), який поєднає питання якості та кількості водних ресурсів, водного та земельного менеджменту, паводків та посух. Відповідно до згоди країн, проект ПІУБРТ був розроблений і його було затверджено у 2010 році. В квітні 2011 р. в Ужгороді на Конференції міністрів охорони довкілля тисайських країн було укладено Меморандум про порозуміння *«Посилення співробітництва у басейні річки Тиса у напрямку імплементації Плану інтегрованого управління басейном річки Тиса з метою підтримки сталого розвитку регіону»*.

Басейн Тиси: цифри та факти

Річка Тиса є найбільшою притокою Дунаю за площею та довжиною і другою, після Сави, за водністю. Площа басейну — 157 186 км². Довжина Тиси складає 966 км.

На території України басейн Тиси повністю розташований в межах однієї області — Закарпатської. Це єдина область в Україні, де її адміністративні кордони співпадають з межами річкового басейну. Всі річки на території Закарпаття або безпосередньо впадають до Тиси, або до її приток. Площа Закарпатської області і відповідно площа водозбору Тиси в межах України складає близько 12,8 тис. км². За витік Тиси прийнято вважати витік її найдовшої притоки — р. Чорна Тиса. Початок річки знаходиться на південно-західному схилі гори Братківська Вододільно-Верховинського хребта.

¹ Курсивом виділені країни, які не є сторонами Конвенції щодо захисту річки Дунай

В басейні Тиси протікає 9426 річок, їх сумарна довжина складає 16147 км, густина — 1,7 км/км². Здебільшого це малі річки, середня довжина яких становить близько 2 км. Лише 152 річки мають довжину понад 10 км. З них всього 4 річки з довжиною понад 100 км: Тиса, Латориця, Уж та Боржава.

Загальна довжина р. Тиса в межах України складає 265 км. Від витоку р. Чорна Тиса до с. Ділове Рахівського району р. Тиса протікає по території України (довжина ділянки 76 км, з них на Чорну Тису припадає 50 км). Далі протягом 61 км утворює державний кордон між Україною та Румунією. Нижче м. Тячів річка знову протікає українською територією до смт. Вилко (гирло р. Батар). Нижче за течією, річкою проходить державний кордон України та Угорщини на ділянці довжиною в 25 км, а нижче с. Бадалово Тиса протікає угорською територією протягом 77 км. Від с. Соловка правий берег Тиси знову є українським, а лівий — угорським аж до с. Соломоново / м. Захонь. Довжина цієї ділянки складає 19 км. Нижче цього місця Тиса утворює державний кордон між Словаччиною (правий берег) і Угорщиною довжиною 5 км, а після цього протікає в Угорщині і далі в Сербії аж до злиття з Дунаєм.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН УПРАВЛІННЯ РІЧКОВИМ БАСЕЙНОМ ТИСИ

Наразі розробка і впровадження Плану управління річковим басейном не вимагається чинним законодавством України. Тим не менше, подальша адаптація національного законодавства до законодавства ЄС, зокрема Водної Рамкової Директиви, вимагатиме розробку Планів, а днем відліку буде дата набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Термін на адаптацію складає **10 років** від дати набуття чинності Угоди.

Досвід, який накопичено українськими спеціалістами під час роботи в експертних групах МКЗД дозволив розробити Національний План управління річковим басейном Тиси у повній відповідності до вимог ВРД ЄС. При підготовці Плану було враховано досвід планів, що були розроблені раніше, зокрема для басейнів Дунаю, Сави та Бодрогу.

Хоча національний План управління річковим басейном Тиси наразі не має юридичної сили, він має велике значення з огляду на транскордонний характер річкового басейну та міжнародні зобов'язання, в тому числі для реалізації тих, які взяла на себе Україна при схваленні загальнотисайського Плану. **Це є перший український план управління річковим басейном, розроблений відповідно до вимог ВРД ЄС.**

План охоплює **поверхневі та підземні води**, а саме:

- річки: Тиса, Чорна та Біла Тиса, Тересва, Терєбля, Ріка, Боржава, Чаронда, Латориця, Уж, Убля та Улічка;
- підземні водні тіла з площею понад 500 км².

В результаті проведення аналізу стану басейну Тиси були визначені такі **шість головних водогосподарських проблем або негативних факторів впливу**:

1. Забруднення органічними речовинами;
2. Забруднення поживними речовинами (азот, фосфор);
3. Забруднення небезпечними речовинами (важкі метали, синтетичні речовини);
4. Гідроморфологічні зміни (зміни морфології русла, берегів, заплави та водного режиму);
5. Засмічення русел та берегів побутовим сміттям;
6. Вселення чужорідних видів риб і тварин та рослин (ротан, сом американський, сонячний окунь та інші).

Перші чотири проблеми є загальнодунайськими, а останні дві — специфічними для української частини басейну Тиси.

ПОВЕРХНЕВІ ВОДНІ ТІЛА: РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНКИ

Трохи більше половини (**16 з 30**) річкових водних тіл було оцінено так, що їхній екологічний статус **не відповідає** вимогам «доброго» і вони, відповідно, відносяться до третього «задовільного» та четвертого «поганого» класів.

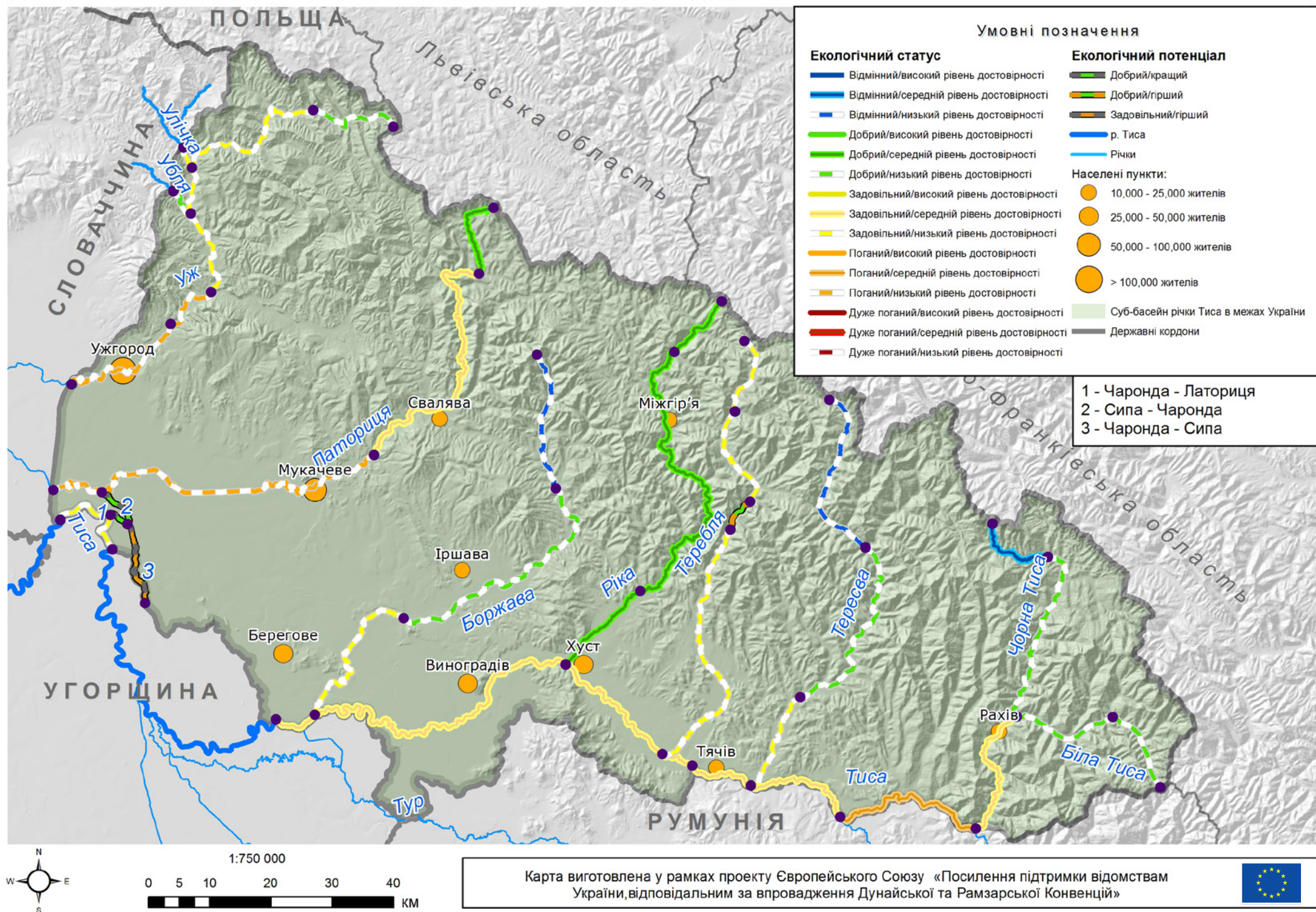
За даними оцінки **добрий та відмінний екологічний статус** мають лише водні тіла Чорної та Білої Тиси, Ріки, верхів'їв Тересви, Боржави, Латориці та Ужа. Жодне водне тіло самої Тиси та Терєблі, середні і нижні ділянки Боржави, Тересви, Латориці і Ужа не відповідають вимогам доброго екологічного статусу.

Головною причиною такої ситуації є **забруднення поживними та органічними речовинами**. У меншій мірі до погіршення екологічного статусу призводить забруднення важкими металами та іншими небезпечними хімічними речовинами.

Можна очікувати, що перше водне тіло на самій **Тисі від Рахова до Ділового** досягне доброго екологічного статусу тільки у випадку запланованої реконструкції каналізаційно-очисних споруд міста Рахова, що передбачена у Програмі «Питна вода 2012–2020». А ось нижні два тіла **від Ділового до Тячева**,

Суб-басейн річки Тиса: Екологічний статус та екологічний потенціал поверхневих водних тіл

так і не досягнуть доброго екологічного статусу, оскільки заплановано тільки проект реконструкції існуючих очисних споруд стічних вод смт. Солотвино, натомість більшість сільських населених пунктів взагалі не має очисних споруд, що суттєво погіршує ситуацію з забрудненням органікою та поживними речовинами. Ситуація ускладнюється ще і тому, що на цій ділянці з румунського боку у Тису впадає р. Вішеу, вода якої має підвищену концентрацію важких металів. Можна допустити, що наступні два водних тіла на **Тисі від Тячева до Соломоново** зможуть покращити екологічний статус у разі реконструкції очисних споруд у Тячеві, Буштині, Хусті, Виноградові та реалізації відповідних заходів в угорській частині річкового басейну, так і на ділянці українсько-угорського кордону (реконструкція очисних споруд м. Чоп та будівництво системи очистки стічних вод в с. Соломоново).

Що стосується водних тіл на **Тересві** (від с. Нересниця до впадіння у Тису), **Тереблі** (від витоків до впадіння у Тису), **Боржаві** (від гирла Іршавки до впадіння у Тису), то не варто очікувати покращення їхнього екологічного статусу, оскільки існуючими програмами не передбачені реконструкція або будівництво нових очисних споруд в населених пунктах зазначених водних тіл.

На **р. Уж** можна прогнозувати покращення екологічного статусу водного тіла від гирла р. Лубня до гирла р. Тур'я у разі реконструкції каналізаційних очисних споруд у смт. Великий Березний та с. Дубриничі. Реконструкція очисних споруд м. Ужгород матиме великий вплив на покращення хімічного та екологічного статусів р. Уж нижче скиду очищених стічних вод, але все одно не дозволить досягнути доброго статусу, оскільки водне тіло вище Ужгорода вже відноситься до третього «задовільного» класу, оскільки очисні споруди м. Перечин працюють вкрай не ефективно, а вся Турянська долина скидає стічні води без будь-якої очистки. Крім того, існує проблема забруднення Ужа нижче Перечина важкими металами (хром, кадмій), що потрапляють з стічними водами. В той же час, жодною природоохоронною програмою не заплановано заходів з зменшення скиду стічних вод та їх очистки в середній частині течії р. Уж.

Подібна ситуація і на **р. Латориця**, де екологічний статус у середній течії нижче впадіння р. Свалявка вже не відповідає вимогам «доброго статусу». Заплановані заходи з модернізації систем очистки стічних вод м. Свалява, завершення другої черги очисних споруд м. Мукачеве дадуть певний позитивний ефект, зменшать забруднення органічними та поживними ре-

човинами, проте не дозволять досягнути «доброго екологічного статусу», оскільки існує проблема забруднення р. Латориця важкими металами (хром, кадмій, ртуть).

Екологічний статус **р. Чаронда** залежатиме від реалізації запланованих заходів в басейні Березівської польдерної системи, а саме будівництва очисних споруд в с. Велика Добронь та Мала Добронь, смт. Батево та екологічного потенціалу каналу Верке (реконструкція очисних споруд м. Берегово та с. Бакта).

ПРИКЛАД 1

ПРИКЛАД 2

Водне тіло

р. Боржава від Кушницьі до Іршави

Екологічний статус —
добрий

Хто «винний»?

Забруднення незначне

Заходи:

- Моніторинг хімічних та біологічних показників
- Недопущення скидів неочищених стоків

Окремо треба зазначити, що будівництво дериваційних та руслових ГЕС на річках басейну Тиси безумовно негативно відобразиться на їхньому екологічному статусі. Будь-які компенсаційні заходи (рибоходи, обвідні канали та ін.) апіорі у повній мірі не компенсують погіршення статусу. Компроміс може бути знайдено, коли вплив на довкілля кожного із запланованих проєктів буде оцінено із врахуванням сучасного екологічного статусу конкретного водного тіла та проведення на їх основі громадських слухань. Погіршення екологічного статусу припустимо лише у випадках, коли буде аргументовано підтверджено, що соціально-економічні переваги збудованого об'єкту є більшими, ніж збереження доброго екологічного статусу.

ПІДЗЕМНІ ВОДНІ ТІЛА: РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНКИ

За даними досліджень встановлено, що жодне з 8 підземних водних тіл української частини басейну Тиси не знаходиться під ризиком виснаження, оскільки всі водозабори Закарпаття працюють без перевищення встановлених обсягів водовідбору у відповідності до порахованих запасів. Тим не менше, існує ризик забруднення верхнього незахищеного алювіального водного тіла (водоносного горизонту) сполуками азоту, особливо в сільській місцевості, де відсутні системи водовідведення.

ПІДСУМОВУЮЧИ

Аналізуючи сучасний екологічний статус поверхневих водних тіл та заходи, що реалізуються або заплановані на найближчий час в численних національних, обласних та районних програмах, враховуючи систематичне їх недофінансування, розпорошеність природоохоронних коштів, відсутність механізму їх консолідації можна констатувати, що найближчими роками добрий екологічний статус не буде досягнуто всіма річковими водними тілами басейну Тиси.

Об'єктивна оцінка статусу поверхневих та водних тіл має слугувати аргументованою основою для розробки та фінансування додаткових конкретних заходів (наприклад, будівництво локальних комунальних очисних споруд, розвиток інфраструктури зі збору та переробки вторинної сировини, встановлення обладнання для видалення важких металів зі стічних вод, збільшення міждамбового простору, реконструкція меліоративних систем для регуляції стоку в період посух, будівництво сухих ємностей та польдерів для регулювання паводкового стоку), спрямованих на досягнення або збереження доброго екологічного статусу.

З Планом можна ознайомитися на вебсайті Басейнового управління водних ресурсів р. Тиса www.buvrtyasa.gov.ua або www.carpaty.net

Автор тексту: **Олексій Ярошевич**

e-mail: bluerivers@ukrpost.ua, pripyat@i.kiev.ua

Проект виконується
за фінансової підтримки
Європейського Союзу